

Koprukowniak, Albin

"Kobieta w społeczeństwie międzywojennej Kielecczyzny. Dom - praca - aktywność społeczna", R. Renz, Kielce 2008 : [recenzja]

Res Historica 30, 183-185

2010

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez **Muzeum Historii Polski** w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

R. Renz, *Kobieta w społeczeństwie międzywojennej Kielecczyny. Dom – praca, aktywność społeczna*, Wydawnictwo Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego Jana Kochanowskiego, Kielce 2008, s. 217, nlb, 34, ilustracje.

Treść tej pracy została bardzo mocno osadzona w tradycji ruchu kobiecego w czasach niewoli oraz w uwarunkowaniach społeczno-ekonomicznych, kulturowych i politycznych okresu międzywojennego. Uwzględniła dotychczasowe efekty badań naukowych tego zagadnienia, przede wszystkim wielotomowe studia redagowane przez Annę Żarnowską i Andrzeja Szwarca. W książce Autorka, obok własnych wielowątkowych osiągnięć z zakresu dziejów społeczeństwa regionu świętokrzyskiego w latach 1918–1939, którego jest świetną znawczynią, dała bardzo rzeczowy obraz ludności, zróżnicowania demograficznego i społecznego, a także narodowościowego kobiet w Kieleckiem w omawianym okresie. Wykorzystała do tego celu bardzo skrupulatnie statystyki i rezultaty spisów powszechnych, poddając analizie zróżnicowanie ludności pod względem płci, podkreślając przewagę kobiet nad mężczyznami (ogółem od 108 do 105 na 100 mężczyzn w 1921 i 1931 roku). Następnie zwróciła uwagę na pewne różnice kobiet polskich i żydowskich w tym zakresie (kobiety polskie – 107 [1921 rok] i 106 w 1931 roku, kobiety żydowskie, odpowiednio – 113 i 107). Odnotowała, że odsetek kobiet w miastach był nieco wyższy niż na wsi. Przytacza bardzo interesujące dane na temat zróżnicowania ludności polskiej i żydowskiej w różnych przedziałach wiekowych, podkreślając, iż udział kobiet zawodowo czynnych, poza rolnictwem, wynosił w regionie w latach 1921 i 1931 17,9% i 20,5%. Poddała z kolei analizie sytuację kobiet w zderzeniu z danymi ogólnopolskimi, a także procent kobiet zawodowo czynnych. Dane te konfrontowała z wyznaniem katolickim i mojżeszowym, z których wynika, że kobiet wyznania mojżeszowego znacznie mniej pracowało w charakterze służby domowej. „Dla Żydówek większe znaczenie miała praca w handlu, rzemiośle, chałupnictwie i drobnym przemyśle” (s. 39), co miało istotne znaczenie w realizacji „zaleceń odnoszących się do prowadzenia domu”.

W kolejnych partiach książki Autorka poddała analizie pracę kobiet, w tym wiejskich, kiedy „mężczyźni w większym stopniu przypadały zajęcia stricte rolnicze, polowe, natomiast kobiecie zajęcia hodowlane, domowe, wychowawcze”, z tym jednak zastrzeżeniem, że pewne „uprawy, zwłaszcza lnu, buraki, ziemniaki były także zajęciem kobiet”. Ta aktywność w codziennej pracy i obowiązkach ulegała pewnej ewolucji, w sytuacji gdy na wieś szerszym strumieniem docierał postęp cywilizacyjny, a kobieta wiejska mogła więcej czasu poświęcić pracy w domu, prowadzeniu kuchni, wychowaniu dzieci.

Autorka podkreśla, iż aktywne ekonomicznie były także ziemianki, co uzależnione było w stopniu istotnym od statusu społecznego i wielkości gospodarstwa. W majątkach mniejszych ziemianki uczestniczyły bezpośrednio w różnego rodzaju pracach domowych i przydomowych, gdy tymczasem w gospodarstwach większych ta rola ograniczała się do nadzoru i kontroli nad służbą.

Książka przynosi bardzo szczegółowe analizy pracy kobiet w przemyśle, w różnych jego sektorach, od górnictwa poczynając, na poligrafii kończąc. Autorka zwraca uwagę na wyraźne zróżnicowanie pracy kobiet w poszczególnych działach wytwórczości, co zależne było w zasadniczym stopniu od charakteru i uciążliwości warunków pracy. Nie pozostawiła na uboczu pracy kobiet w gospodarce drobnotowarowej, rzemieślniczej i ku-

pieckiej, a także w zawodach inteligenckich, gdzie doszło do największych, pozytywnych zmian w aktywności kobiet, co wiązało się przede wszystkim z większą możliwością edukacji oraz wzrostem umiejętności merytorycznych i zawodowych. Były tu już nie tylko nauczycielki, ale kobiety wykonujące prace biurowe w urzędach i instytucjach różnych szczebli.

Autorka zastanawia się nad miejscem kobiety w rodzinie i gospodarstwie domowym, z wyraźnym zróżnicowaniem sytuacji w rodzinie polskiej i żydowskiej. W obu przypadkach rola opiekuńczo-wychowawcza kobiety, matki była nadzwyczaj istotna. W miarę poszerzania się możliwości dostępu młodzieży do szkoły, w tym wyższej, ulegał również zmianie model rodziny, ponieważ młodzież częściej poszukiwała wzorców poza własną rodziną i domem.

Bardzo ważne miejsce w omawianej pracy zajmują analizy i opisy warunków życia codziennego, a tu: ubiór, pożywienie, obyczaje środowiskowe i zróżnicowanie etniczne, moda kobieca, do której większą rolę przykładano w miastach i miasteczkach niż „środkowemu wiejskiemu, wyłączając panie z dworów i pałaców. W miasteczkach o znacznym procencie lub przewadze ludności żydowskiej” rzucał się w oczy tradycyjny strój noszony przez kobiety z rodzin ortodoksyjnych. Kobieta żydowska w dni świąteczne przystrajała się w naczółki wyszywane perłami, kolczyki i pierścionki. „Chustka na głowie ze specjalnym wzorem tełasowym lub jedwabna, odpowiednia do zamożności, narzucony na suknię kaftanik – uzupełniały świąteczny strój kobiety żydowskiej” (s. 97).

W Kieleckiem charakterystycznymi elementami stroju wiejskiej kobiety były „zapaski tkane w wąskie pasy czarne lub czerwone”. „Za nakrycie głowy służyła tzw. salinówka (wiejska chustka), a częściej używana była biała lub kolorowa chusteczka, zawiązywana pod brodą. Starsze kobiety do kościoła ubierały się w długie spódnice, ciemne żakiety i szale. Młodsze kobiety, a zwłaszcza dziewczęta, na szczególne okazje stroiły się w gorsety, wstążki, na szyję zakładały kilka sznurów grubych i czerwonych koralików” (s. 96). Postęp w modzie i ubiorze kobiet i dziewcząt wiejskich był bardzo wyraźny. W miejsce sznurowanych trzewików z cholewami pojawiają się płytke pantofle, noszone zaczęły być pończochy koloru cielistego. Mężczyźni tradycyjnie nosili koszule i spodnie w domu z płótna bielonego lub do codziennego użytku z płótna grubego, zgrzebnego. Dzieci ubierane były w stroje na wyrost, by dłużej służyły.

Zmiany następowały także w pożywieniu, które dzielono na codzienne, postne i niedzielno-święteczne. Bardziej wysmakowane były potrawy na stołach ziemiańskich – mięso z wołowiny, cielęciny, baraniny czy z dziczyzny. Wiele było potraw z drobiu – z indyków, kurcząt i ptactwa dzikiego: bażantów, gołębi, kuropatw. Uzupełnieniem stołu były potrawy z ryb oraz duże ilości warzyw. Natomiast jadło na wsi było mniej urozmaicone, a więc były to ziemniaki, kasze groch, mleko, kapusta. Nabiał, mięso, pierogi jadano w dni świąteczne. Kobieta wiejska w kuchni poza ziemniakami i kapustą wykorzystywała do przyrządzania potraw buraki czerwone, tzw. ćwikłowe, cebulę, pewnie marchew i ogórki, w zimie kiszone.

Autorka poświęciła wiele miejsca kwestii rodziny i małżeństwa, zwracając uwagę na to, że tu również wkraczał postęp cywilizacyjny, co ujawniło się wyraźnie podczas pierwszej wojny światowej, gdy na 1000 mężatek 113 kobiet żyło w związkach nieformalnych, 11 było rozwiedzionych i 3 w separacji. Z analiz Autorki wynika, że „Żydówki w większym stopniu korzystały z rozwodów i separacji” (s. 137).

Wśród kobiet wiejskich powszechnym zjawiskiem była wiara w „duchy”, „czary” i „uroki”.

W ostatniej części pracy znajdujemy interesujące rozważania w sprawie aktywności kulturalno-oświatowej kobiet. Poważnym problemem był analfabetyzm. Autorka podkreśliła wielkie znaczenie organizacji młodzieżowej, zwłaszcza Związku Młodzieży Wiejskiej „Wici”, powstawanie bibliotek (kino wkracza raczej do większych miast). Podkreśla, że aktywność kulturalno-oświatowa i społeczna kobiet uzależniona była od wielu czynników: sytuacji osobistej, rodzinnej, materialnej, prestiżu oraz statusu społecznego i zawodowego, wykształcenia. W przypadku ziemianek oraz inteligencji ruch społeczny mocno był osadzony w tradycji haseł pozytywistycznych i hasła „pracy u podstaw”.

Immanentną częścią książki są fotografie, obrazujące życie i pracę kobiet z różnych środowisk (najmniej wiejskiego) społecznych, zawodowych, narodowościowych. Ich walor podnosi fakt, że zostały ujawnione pierwszy raz.

W konkluzji pragnę podkreślić, że książka w monograficznym ujęciu zwraca uwagę na doniosłą rolę kobiety, jej miejsce w życiu codziennym, społecznym i w wychowaniu w rodzinie. Zasluguje na to, aby stała się inspiracją dla innych do takiego opisu pozostałych regionów kraju. Autorka w sposób źródłowy kompetentnie przedstawiła analizowany problem w regionie kieleckim. Dodatkowym walorem tej publikacji jest jej strona formalna, bardzo profesjonalne opracowanie redakcyjne. Świetna jest też dokumentacja uwidoczniiona w przypisach i zamieszczonych w tekście tabelach, obrazujących poruszane kwestie. Twarda okładka i zamieszczony indeks osobowy uzupełniają pozytywne wartości tej cennej publikacji, do lektury której zachęcam.

Albin Koprucki

S. Dudra, *Kościół prawosławny na ziemiach zachodnich i północnych Polski po II wojnie światowej*, Oficyna Wydawnicza Uniwersytetu Zielonogórskiego, Zielona Góra 2004, s. 346.

Światło dzienne ujrzało nowe opracowanie autorstwa Stefana Dudry. Monografię naukową zatytułowaną *Kościół prawosławny na ziemiach zachodnich i północnych Polski po II wojnie światowej* wydała Oficyna Wydawnicza Uniwersytetu Zielonogórskiego. Jest to kolejna pozycja omawiająca dzieje współczesne Cerkwi w Polsce po 1945 roku.

Do chwili obecnej monografie poświęcone Kościołowi prawosławnemu po II wojnie światowej w niewielkim stopniu uzupełniały lukę w badaniach historycznych. Wśród badaczy zajmujących się tym problemem możemy wyróżnić: Kazimierza Urbana¹, Antoniego Mironowicza², Doroteusza Sawickiego³ oraz opracowania zbiorowe: *Kościół*

¹ K. Urban, *Kościół prawosławny w Polsce 1945–1970*, Kraków 1992; idem, *Kościół prawosławny w Polsce 1944–1956. Studia i materiały*, Kraków 1998.

² A. Mironowicz, *Kościół prawosławny w Polsce*, „Kalendarz Prawosławny” 2000.

³ D. Sawicki, *Kościół prawosławny w niepodległej Polsce*, „Wiadomości Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego”, 1/1999.